

Процедури в местата за гласуване – Местни избори и Референдум 2015

Обучителен материал

Този материал бе разработен в Института за развитие на публичната среда като проект за „Наръчник на секционните избирателни комисии“ за изборите за членове на Европейския парламент през 2014 година и предложен на ЦИК като алтернативна, евентуално по-удобна за ползване форма на Методическите указания на ЦИК за СИК. Впоследствие ЦИК предпочете да издаде Методическите указания в познатата от предишни избори структура, а в ИРПС преценихме, че нашият текст може да е полезен за наблюдатели, застъпници, представители на партии, коалиции или инициативни комитети, както и за всички, които се интересуват от техниката на провеждането на изборите на ниво секция.

Материалът се отнася за масовия случай на „обикновени“ секции в България и не покрива спецификите на местата за гласуване в чужбина, на плавателни съдове, подвижни СИК в страната, нито на експерименталните секции с машинно гласуване.

Настоящото издание е преработено за местните избори и референдума, които ще се проведат на 25 октомври 2015г. Текстът бе написан въз основа на Изборния кодекс, приет от Народното събрание на 05 март 2014 година, а тази онлайн версия е съобразена с [Методическите указания на Централната избирателна комисия по прилагане на Изборния кодекс за секционните избирателни комисии в страната](#).

СЪДЪРЖАНИЕ :

I. Ролята на Секционната избирателна комисия

II. Преди изборния ден

Получаване на изборни книжа и материали

Подготовка на пространството около изборното помещение – поставяне на указателни табели

Подготовка на изборното помещение

III. Кой има право да присъства в изборното помещение

Образци на задължителните отличителни знаци на служебно присъстващите в секцията

IV. Кой има право да гласува в дадена секция

Списъци, с които работи СИК в изборния ден

Допустими документи за самоличност

Вписване на личните данни в избирателния списък

Особени случаи

V. Откриване на изборния ден

Отваряне на изборното помещение

Подготовка за начало на гласуването

VI. Действия при гласуване

Достъп на избирателите в изборното помещение.

Бюлетина за гласуване

Идентификация на избирателя и допускане до гласуване

Процедура на гласуване

Действия при стрешена бюлетина

Забрани и действия при нарушаване на забраните

Гласуване с придружител

VII. Закриване на изборния ден и подготовка за броенето – преди отварянето на урната

Протоколите на СИК

VIII. Преброяване на гласовете

Действителни и недействителни преференции

Третата стъпка е определянето на общия брой действителни и недействителни гласове.

Четвъртата стъпка е преброяването на индивидуалните предпочитания (преференции).

Преброяване на гласовете, подадени в националния референдум

IX. Действителни и недействителни гласове (чл. 437)

X. Приключване на дейностите в секцията, опаковане и предаване на изборния материал

Попълване на протокола

Поправяне на грешки в протокола при попълването му

Подписване на протокола

Получаване на копие от протокола (Чл. 283).

Опаковане на изборните книжа и материали

Транспортиране на изборните книжа и материали

Приемане и обработка на секционния протокол от ОИК

Текстовете в настоящия документ са отговорност на авторите и не отразяват непременно мненията и политиката на Фондация „[Америка за България](#)“. Авторите следва да бъдат цитирани при всяко преиздаване на материала, целия или част от него.

Настоящият наръчник е изготвен от [Институт за развитие на публичната среда](#) в рамките на проект „Инициатива за честни и свободни избори“, подкрепен от Фондация „Америка за България“. [Първото издание](#) на наръчника беше изготвено за изборите за членове на Европейския парламент от Република България.

Автори: Стоил Стоилов и Велко Милоев

Редакция във връзка с местни избори и референдум 2015: Елена Андонова

© 2015, [Институт за развитие на публичната среда](#)

I. Ролята на Секционната изборителна комисия

Секционната изборителна комисия (СИК) отговаря за прилагането на Изборния кодекс в изборното помещение и в района на секцията. [ИК, чл. 100, (1), т.1].

СИК в страната се назначават от Общинските изборителни комисии (ОИК). В зависимост от броя на изборителите съставът на СИК е от пет до девет члена, включително председател, заместник-председател и секретар.

Изборният ден може да бъде открит и гласуването се провежда, ако присъстват повече от половината от членовете на комисията. СИК приема решения с мнозинство от две трети от присъстващите, както е показано в таблицата.

Брой на присъстващите	Предложението се приема, ако са гласували „ЗА“
9	6
8	6
7	5
6	4
5	4
4	3
3	2

Когато не е постигнато необходимото мнозинство, смята се, че предложеното решение е отхвърлено.

Решенията на СИК, протоколите и удостоверенията се подписват от председателя и секретаря. [Чл.99, (3), (б)] или според таблицата:

При отсъствие:	решенията се подписват от
на председателя	заместник-председателя и секретаря;
на секретаря	от председателя и заместник-председателя
едновременно и на председателя и на секретаря	заместник-председателя и член на комисията, определен с нейно решение, предложени от различни партии или коалиции

- Сред основните задължения на СИК са следните [Чл.100]:
- Съдейства на общинската администрация при подредбата на изборното помещение;
- Осигурява свободно и спокойно протичане на гласуването;

- ❑ Преброява гласовете за кандидатските листи за кмет на община, за кандидатските листи за общински съветници и подадените преференции (предпочитания), за кандидатските листи за кмет на район (когато се произвежда такъв вид избор), за кандидатските листи за кмет на кметство (когато се произвежда такъв вид избор), преброява пликете, намерени в избирателната кутия, и гласовете с отговор „ДА“ и гласовете с отговор „НЕ“, подадени при гласуването в националния референдум и изготвя протокол за резултатите от гласуването;
- ❑ Обявява пред присъстващите и на общодостъпно място пред избирателната секция резултатите от гласуването;
- ❑ Предоставя на присъстващите кандидати, наблюдатели, застъпници, представители на партии, коалиции и инициативни комитети, подписано и подпечатано копие от протокола;
- ❑ Предава в ОИК избирателния списък, по който/които е гласувано в изборите за общински съветници и за кметове и списъка за гласуване в националния референдум, с приложените към тях декларации и удостоверения. Списъците на заличените лица в изборите за общински съветници и за кметове и за националния референдум и Списъците за допълнително вписване на придружителите за изборите за общински съветници и за кметове и за националния референдум; останалите изборни книжа и торбите с бюлетините се предават в съответната общинска администрация в срок до 24 часа след приключване на гласуването;
- ❑ Разглежда жалби и сигнали, по които се произнася незабавно, като решението се съобщава веднага на жалбоподателя.

Разпределението на дейностите между членовете на ЦИК става с писмено решение при откриването на изборния ден [Чл. 100 (2)].

Указанията на председателя на СИК са задължителни за всички присъстващи в изборното помещение. Те могат да бъдат отменени или изменени с решение на комисията. [Чл.100 (3)]

Членовете на СИК са длъжни да носят в изборния ден отличителни знаци по образец, утвърден от ЦИК.

При изпълнение на своите правомощия членовете на СИК са длъжностни лица по смисъла на Наказателния кодекс. Правата и задълженията им започват с назначаването им и приключват след предаването на изборните книжа и материали в РИК, съответно в общинската администрация и поставянето пред секцията на копие от протокола с резултатите от гласуването и разписката с въведените данни от изчислителния център на ОИК.

Решенията на СИК се обжалват в ОИК.

II. Преди изборния ден

Членовете на СИК се освобождават от служебни и трудови задължения за период от три дни: за деня преди изборите, за изборния ден и за деня след изборите (Изборен кодекс, Чл.98). В тези три дни членовете на СИК са на разположение за извършване на всички дейности по подготовката и провеждането на изборите.

Получаване на изборни книжа и материали

Общинската избирателна комисия, съвместно с областната и общинската администрация, предава на СИК изборните книжа и материали в деня преди изборите:

- Избирателни списъци - избирателен списък част I и II за местните избори и списък за гласуване в националния референдум;
- Избирателни кутии, включително специални кутии за машинното гласуване и отделни кутии за отрязъка с номера от бюлетината;
- Кочани с хартиени бюлетини за гласуване, които имат поредни номера и са запечатани. Общият брой получени бюлетини, броят на получените кочани, както и първият и последният фабричен номер на бюлетините от всеки кочан се вписват в протокола за предаването и приемането на изборните книжа и материали;
- Бюлетини и пликове за гласуване в националния референдум;
- Списък за вписване на придружителите;
- Списъци на заличените лица - за изборите за общински съветници и кметове и за националния референдум;
- По два формуляра на всеки протокол на СИК за всеки вид избор и националния референдум. Фабричните номера на протоколите се вписват в протокола за предаването и приемането на изборните книжа и материали. Формулярите на протоколите се предават запечатани в плик по начин, който позволява да се види само фабричният им номер;
- Бланки-чернови за отразяване резултатите от преброяването на предпочитанията (преференциите) за кандидатите;
- Формуляри на чернови формуляр на списък на лицата, получили копие от подписания протокол за съответния вид избор;
- Формуляр на списък на лицата, получили копие от подписания протокол за съответния вид избор и за националния референдум;
- Печат на СИК, запечатан в плик;
- Протокол за маркиране на печата на СИК;
- Образци на декларации;
- Отличителни знаци на членовете на СИК;
- Копирна машина;
- Техника, консумативи и други помощни и технически материали.

При предаването се попълват следните документи:

- [Протокол за предаване и приемане на избирателния списък \(по чл. 215, ал. 4 от ИК\)](#) - Приложение № 75-МИ
- [Протокол за предаване и приемане на избирателен списък \(по чл. 215, ал. 4 във връзка с чл. 9, ал. 7 във връзка с чл. 28 и чл. 29, ал. 2 и 3 от ИК\)](#) - Приложение № 76-МИ
- [Протокол за предаване и приемане на изборни книжа и материали на СИК \(по чл. 215, ал. 4 във връзка с ал. 1 от ИК\)](#) - Приложение № 77-МИ
- [Протокол за предаване и приемане на избирателния списък при произвеждане на национален референдум \(по чл. 215, ал. 4 от ИК във вр. с § 2 от ПЗР на ЗПУГДВМС\)](#) - Приложение № 54-НР
- [Протокол за предаване и приемане на книжа и материали на СИК при произвеждане на национален референдум \(по чл. 215, ал. 4 във връзка с ал. 1 от ИК във вр. с § 2 от ПЗР на ЗПУГДВМС\)](#) - Приложение № 58-НР
- [Протокол за предаване и приемане на книжа и материали на подвижна СИК при произвеждане на национален референдум \(по чл. 215, ал. 4 във вр. с ал. 1 и 3 от ИК във вр. с § 2 от ПЗР на ЗПУГДВМС\)](#) - Приложение № 59-НР
- [Протокол за предаване и приемане на книжа и материали от капитана на плавателен съд плаващ под българско знаме на секционна избирателна комисия при произвеждане на национален референдум \(по чл. 216 във вр. с чл. 215, ал. 4 във вр. с ал. 1 от ИК във вр. с § 2 от ПЗР на ЗПУГДВМС\)](#) - Приложение № 62-НР

Протоколите са подписват от председателя на СИК, член на ОИК и представител на общинската администрация, определен със заповедна кмета.

Процесът на предаване и получаване на изборните материали може да бъде наблюдаван от застъпници, представители на партии, инициативни комитети и наблюдатели.

Подготовка на пространството около изборното помещение – поставяне на указателни табели

1. Пред сградата:
 - Табели с формат А4, на които се изписват номерата на секциите в сградата и номерата на секциите и етажът, на който се намират;
 - Табели с размери 50/30 см, насочващи избирателите с увреждания към секцията за гласуване на първия (партерен) етаж;
2. По етажите на сградата:
 - Табели с формат А4, на които се изписват номерата и местонахождението на избирателните секции и етажът.
3. Пред изборното помещение
 - Табло с размери 100/70 см. На него СИК поставя образците от бюлетините за гласуване за общински съветници и за кметове, образец от бюлетината за гласуване в националния референдум. Върху лицевата страна на бюлетините се изписва текст „ОБРАЗЕЦ“.
 - Всички решения на СИК.

- ❑ Табло за обявяване на кандидатските листи – имената и номерата на кандидатите по кандидатски листи за общински съветници според реда на вписване в бюлетината, изписани с един и същи размер, вид и формат шрифт.
- ❑ Указателна табела (бял лист с формат А4), на която с големи букви е указано, че избирателят може да изрази своя вот само със знак X или ✓, поставен с химикал, пишещ със син цвят. Поставя се до вратата на изборното помещение.
- ❑ Указателна табела (бял лист с формат А4), на която се изписва номерът на секцията и отдолу административните адреси от населеното място, които обхваща секцията.
- ❑ Пред изборното помещение се поставя информаионният лист за националния референдум, издаден от МС.
- ❑ Табела с формат А4, на която се отбелязва допълнителното предназначение на секцията, определена за гласуване на избиратели със затруднения в придвижването.

Подготовка на изборното помещение

Изборните помещения се оборудват от общинската администрация. Кабините за гласуване трябва да са подредени така, че да са осигурени тайната на вота и достъп за избиратели с увредено зрение и със затруднения в придвижването. В секциите с над 200 избиратели се осигурява задължително втора кабина за гласуване, като едната от тях се приспособява за гласуване на лица, придвижващи се помощно средство за придвижване.

Завесите на кабините трябва да са от непрозрачен плат в неутрален цвят, с височина най-малко 200 см от пода и да са добре осветени. В кабините се поставят маса, стол и химикал, пишещ със син цвят, и табло (бял лист формат А4), на което с големи букви е указано, че избирателят може да изрази своя вот само със знак X или ✓, поставен с химикал, пишещ със син цвят. В кабините за гласуване се поставя и списък с имената и номерата на кандидатите по кандидатски листи по реда на подреждане на кандидатските листи в бюлетината, изписани с един и същи размер, шрифт и формат. Кандидатските листи се подреждат по поредността на отпечатването им в бюлетината.

Изборното помещение се оборудва с копирна машина като задължително се проверява нейната изправност чрез копиране на тестова страница.

Членовете на СИК подреждат масите, столовете, кабините за гласуване и останалите помощни материали, които ще се използват в изборния ден, по начин, позволяващ незабавното започване на изборния ден. На всяка секция се предоставят две избирателни кутии – за изборите за общински съветници и кметове и за националния референдум. Осигуряват се достатъчен брой резервни избирателни кутии (за секциите с над 500 избиратели).

След проверката и подреждането на изборното помещение членовете на СИК го запечатват с хартиена лента с печата на общината, на която се подписват.

Изборните помещения се охраняват откъм от служители на Министерството на вътрешните работи.

III. Кой има право да присъства в изборното помещение

Право да присъстват в изборното помещение при откриването на изборния ден, по време на гласуването, при отварянето на кутиите с бюлетините и установяването на резултатите имат:

- кандидати;
- наблюдатели, упълномощени от български неправителствени организации, както и наблюдатели от международни организации;
- застъпници на кандидатски листи;
- упълномощени представители на партии, коалиции, местни коалиции и инициативни комитети, регистрирали кандидатски листи, и на поддръжниците на тезата „ДА“ и алтернативната теза „НЕ“ по въпроса на референдума, регистрирани в ЦИК;
- представители на средствата за масово осведомяване.

При откриването на изборния ден в секцията могат да се намират и избиратели, а при установяване на резултатите от гласуването – и анкетъори на регистрирани от ЦИК социологически агенции (Изборен кодекс, Чл. 230, чл.272).

Наблюдателите и застъпниците на листи могат също да присъстват при получаването на изборните книжа и материали от СИК и подготовката на изборното помещение. Тези правила са показани по-долу в табличен вид.

Всички лица в изборното помещение са длъжни да следват указанията на председателя на СИК. СИК пък е длъжна да им осигури добра видимост при спазване тайната на вота. Никой, освен гласуващите в момента, не бива да се намира на разстояние по-малко от три метра от кабината за гласуване, когато в нея има избирател (Чл. 226).

В изборното помещение не се допускат лица с поведение, накърняващо добрите нрави, както и лица, носещи предмети, опасни за живота и здравето на гражданите. Единствено представители на органите на МВР могат да влязат с оръжие в изборното помещение, когато са поканени с решение на СИК за възстановяване на реда. (Чл. 221, чл. 222, ал. 4)

В даден момент в изборното помещение може да се намират само по един наблюдател от една и съща организация, по един застъпник за всяка кандидатска листа, един представител от всяка партия, коалиция или инициативен комитет, по един анкетъор от регистрирана социологическа агенция. Чуждестранните наблюдатели могат да присъстват по двама, придружени от преводач. Наблюдателите, застъпниците и представителите на партии, коалиции и инициативни комитети не са обвързани с конкретна секция.

Наблюдателите, застъпниците, анкетъорите, представителите на партии и коалиции са длъжни да се легитимират пред председателя на СИК с удостоверенията, издадени им от ЦИК / ОИК, съответно с пълномощно от партията, коалицията или инициативния комитет според таблицата по-долу. Длъжни са още да носят

отличителни знаци и то само по образец, утвърден от ЦИК. Неспазването на това изискване е основание да бъдат отстранени от изборното помещение.

Образци на задължителните отличителни знаци на служебно присъстващите в секцията

Избори за общински съветници и кметове	Избори за общински съветници и кметове
ПРЕДСЕДАТЕЛ на СИК	ЗАМ.-ПРЕДСЕДАТЕЛ на СИК
Избори за общински съветници и кметове	Избори за общински съветници и кметове
СЕКРЕТАР на СИК	ЧЛЕН на СИК

НАБЛЮДАТЕЛ ЗАСТЪПНИК

ПРЕДСТАВИТЕЛ ПАРТИЯ **ПРЕДСТАВИТЕЛ КОАЛИЦИЯ**

**ПРЕДСТАВИТЕЛ
ИНИЦИАТИВЕН
КОМИТЕТ**

Кандидатите се легитимират с копие от решението на ЦИК за регистрацията на кандидатската листа. Те нямат отличителни знаци.

Изброените по-горе лица не бива да печат на гласуването (Чл. 232. (1)).

При избори за общински съветници и за кметове удостоверения за гласуване на друго място не се издават. (Чл. 34. (6))

Обобщение: Право да присъстват при различните дейности на изборния процес при провеждането на местни избори.

	Наблюдатели	Застъпници на кандидати и листи	Представител и на партии, коалиции	Кандидати	Анкетъори на социологически и агенции
Право да присъстват при различните дейности на изборния процес					
Получаване на изб. м-ли и подготовка на помещението	Да Чл. 114 (1), т.3	Да Чл. 120 (1), т.3			Не

Откриване на изборния ден	Да Чл. 114 (1), т.4	Да Чл. 120 (1), т.4	Да Чл. 126 (1)	Да Чл. 230 (2)	Не
По време на гласуването	Да Чл. 114 (1), т.5	Да Чл. 120 (1), т.5	Да Чл. 126 (2)	Не	Не
При отваряне на кутията и броенето	Да Чл. 114 (1), т.6	Да Чл. 120 (1), т.6	Да Чл. 126 (3)	Да Чл. 272	Да Чл. 272.
При предаване на материалите	Да Чл. 114 (1), т.7				
Други права и задължения					
Задължително се легитимират с:	Удостоверени е за регистриран наблюдател от ЦИК	Удостоверени е за застъпник, издадено от ОИК	Оригинал или заверено копие на пълномощно от партията / коалицията	Копие от решението на ЦИК за регистрацията на а листа	Удостоверение от ЦИК Чл. 203
Задължителен отличителен знак по образец	Да	Да	Да	Не	Да
Право да гласува с удостоверение за гласуване на друго място	Не	Не	Не	Не	Не
Право на жалби и сигнали	Да Чл. 114 (1), т.10		Да Чл. 126 (6)		Не
Право на копие от протокола	Да Чл. 114 (1), т.9 Чл. 283	Да Чл. 120 (1), т.8 Чл. 283	Да Чл. 126 (1), т.5 Чл. 283	Да Чл. 283 +100 (1), т.8	Не

IV. Кой има право да гласува в дадена секция

(Избирателните списъци, особени случаи)

Списъци, с които работи СИК в изборния ден

В деня преди гласуването всяка СИК получава избирателни списъци, както и два списъка на заличените лица - един за изборите за общинските съветници и кметове и един за националния референдум.

- ❑ в изборите за общински съветници и за кметове избирателният списък се състои от две части: [част I](#), в която са вписани имената на българските граждани, и [част II](#), в която са вписани имената на гражданите на друга държава – членка на Европейския съюз;
- ❑ в секционните избирателни комисии, обслужващи секции, в които са включени избиратели от различни населени места, като част от тях могат да гласуват за общински съветници, за кмет на община/район (там, където се произвежда такъв вид избор) и за кмет на кметство, а останалите избиратели могат да гласуват само за общински съветници и за кмет на община, при гласуването СИК отбелязва срещу имената на втората категория избиратели в графа „Забележки“ КО/ОС и на тези избиратели подава само бюлетина за общински съветници и за кмет на община;
- ❑ в националния референдум се изготвя само един [списък](#) само за българските граждани, в който са включени всички гласоподаватели от територията на секцията, независимо в кои видове избори за общински съветници и за кметове могат да участват.

Избирателният списък част I ([Приложение № 1-МИ](#)) съдържа имената на българските граждани, които имат право на глас, вписани по постоянен или настоящ адрес. За да бъдат вписани в избирателния списък по настоящ адрес (избирателят трябва да е вписан по настоящ адрес, не по-късно от 6 месеца преди изборния ден), гражданите трябва предварително да са заявили това и да са получили удостоверения.

[Списъкът на заличените лица за местните избори](#) съдържа имената, ЕГН и основанията за заличаване на различни категории избиратели. Според алинея втора на чл. 38 от Изборния кодекс това са лицата, които:

1. са поставени под запрещение;
2. изтърпяват наказание лишаване от свобода;
3. са вписани в избирателния списък по настоящия им адрес;
4. лицата с настоящ адрес в държава извън Република България, към датата на отпечатване на избирателните списъци;
5. Без уседналост:
 - ❑ българските граждани, които нямат постоянен и настоящ адрес на територията на съответната община или кметство, или които нямат постоянен и настоящ адрес в различни общини или кметства на територията на Република България през последните шест месеца към датата на произвеждане на изборите;
 - ❑ граждани на друга държава – членка на Европейския съюз, които нямат адрес на пребиваване на територията на съответната община или кметство през последните шест месеца към датата на произвеждане на изборите.

Срещу всяко име е кодирано основаниято за включването на лицето в списъка.

[Списъкът на заличените лица за националния референдум](#) съдържа имената, ЕГН и основанията за заличаване на различни категории избиратели.

1. са поставени под запрещение;

2. изтърпяват наказание лишаване от свобода;
3. са вписани в избирателния списък по настоящия им адрес;
4. пожелали да гласуват в чужбина;
5. лицата с издадено удостоверение за гласуване в определено място.

Срещу всяко име е кодирано основанието за включването на лицето в списъка.

Допустими документи за самоличност

Единствените документи, с които избирателят може да се представи пред СИК, са:

- Лична карта
- Зелен паспорт – за родените до 31.12.1931 година

За гласуване в националния референдум на явилите се в секцията в населеното място, където се обучават ученици и студенти, когато то е различно от постоянния им адрес, личната карта се проверява и дали ученическата книжка/студентската книжка е заверена за съответната учебна година/семестър.

Когато личната карта или паспортът са с изтекъл срок, повредени, изгубени или откраднати, избирателят се допуска до гласуване, ако представи удостоверение със снимка от МВР, че е в процес на издаване на лични документи. [чл.263 (1)] Върху удостоверението член на СИК отбелязва „Гласувал“, датата и номера на секцията. [Чл. 264, (5)]

Вписване на личните данни в избирателния списък

Председателят или определен с решение член на СИК сравнява внимателно данните от личната карта (или зеления паспорт, или удостоверението от МВР) с тези от избирателния списък – това са трите имена и постоянния адрес. След това, **без да се четат на глас**, се вписват ЕГН, видът и номерът на документа за самоличност, съответно – удостоверението от МВР. [Чл. 264, (1)]

Ако в документа, представен от избирателя, едно от имената е различно спрямо избирателния списък, но постоянният адрес съвпада, в графата „Забележки“ се отбелязват трите имена така, както са изписани в документа – личната карта, зеления паспорт или удостоверението от МВР. [Чл. 264, (2)]

Особени случаи

Името на избирателя липсва в списъка

СИК ще провери по постоянния адрес на избирателя от личната му карта дали той наистина трябва да гласува в тази секция. Ако е така, СИК проверява списъка на заличените лица.

1. Ако в Списъка на заличените лица за изборите за общински съветници и за кметове срещу името на лицето е отбелязано:
 - „ПО“ – избирателят е поставен под запрещение;
 - „МП“ – избирателят в момента изтърпява наказание „лишаване от свобода“;
 - „НА“ – избирателят е включен в списък по настоящ адрес и следва да гласува в секцията по настоящия си адрес;

- „НА извън РБ“ – избирателят няма избирателни права в изборите за общински съветници и за кметове и не може да гласува;
 - „Уседналост“ – адресната регистрация на избирателя е след 24 април 2015 г. и **не може да гласува в изборите за общински съветници и за кметове на 25 октомври 2015 г.**
 - „УГОМ“– избирателят се е снабдил с удостоверение за гласуване в определено място. Такъв избирател може да гласува само ако представи УГОМ, което се прилага към избирателния списък, а избирателят се дописва в допълнителната страница на избирателния списък (под чертата) и причината за дописването се отбелязва в графа „Забележки“, където се вписва „УГОМ“.
2. Ако в Списъка на заличените лица за гласуване в националния референдум срещу името на лицето е отбелязано:
- „ПО“ – избирателят е поставен под запрещение;
 - „МП“ – избирателят в момента изтърпява наказание „лишаване от свобода“;
 - „НА“ – избирателят е включен в списък по настоящ адрес и следва да гласува в секцията по настоящия си адрес;
 - МВНР – пожелали да гласуват в чужбина;
 - „УГОМ“– избирателят се е снабдил с удостоверение за гласуване в определено място. Такъв избирател може да гласува само ако представи УГОМ, което се прилага към избирателния списък, а избирателят се дописва в допълнителната страница на избирателния списък (под чертата) и причината за дописването се отбелязва в графа „Забележки“, където се вписва „УГОМ“.

Във всички случаи освен в „МВНР“ лицата, включени в Списъка на заличените лица, **МОГАТ** да бъдат дописвани в избирателния списък и допускани до гласуване само ако представят удостоверение ([местни избори](#) | [референдум](#)), издадено от съответната община/кметство, и попълнят и подпишат декларация, че не са гласували и няма да гласуват на друго място – [Приложение № 15-МИ](#) от изборните книжа/[Приложение № 16-НР](#) от книгата за референдума.

Решението на секционната избирателна комисия, свързано с недопускане на избирател до гласуване, е писмено и се връчва на избирателя от СИК. Решението може да се оспорва пред общинската избирателна комисия, която се произнася незабавно (не по-късно от един час от получаване на оспорването/жалбата).

Лица с увредено зрение или със затруднения в придвижването

Такива избиратели могат да гласуват в определена от ОИК секция на първия етаж (партера) или в друга подходяща секция по техен избор. Имената и личните им данни се вписват в допълнителната страница на избирателния списък и след представяване на декларация по образец, че не са гласували и няма да гласуват на друго място – [Приложение № 74-МИ](#) от изборните книжа/съответно [Приложение № 16-НР](#) от книгата за референдума. Декларацията се прилага към избирателния списък. [Чл. 10, чл. 235]

Лица, заети в произвеждането на изборите

Членовете на СИК и на охраната, ако не фигурират в избирателния списък се дописват след като представят декларация - [Приложение № 74-МИ](#) от изборните книжа, **и ако адресната им** регистрация е на територията на общината към 24 април 2015 г. включително г. и нямат настоящ адрес извън Република България. Ако тези лица нямат постоянен адрес на територията на кметството, на което се намира избирателната секция, не могат да гласуват в изборите за кмет на кметство. При гласуване в националния референдум адресната регистрация, вписана в личната карта, трябва да е преди 10.08.2015 г. Попълва се декларация [Приложение № 53-НР](#) от книгата за референдума.

Секционните избирателни комисии са длъжни да предоставят на избирателите образците на декларациите, описани по-горе.

V. Откриване на изборния ден

Отваряне на изборното помещение

Членовете на СИК се събират пред изборното помещение поне 10 – 15 минути преди началото на изборния ден, определено със закон за 6.00 часа. Ако отсъства член на комисията, по телефона се установява дали ще се яви или не. Изборното помещение се разпечатва в 6.00 ч. от председателя на СИК, ако присъстват повече от половината членове на комисията.

За да се отвори изборното помещение, трябва да присъстват най-малко:

- 3 членове при 5-членни СИК,
- 4 членове при 6- и 7-членни СИК
- 5 членове при 8- и 9-членни СИК.

Ако в 6.00 ч. са налице повече от половината членове на СИК, но отсъства председателят, изборното помещение се разпечатва и изборният ден се открива от зам.-председателя.

При липса на кворум не бива да се отваря изборното помещение, а се уведомява ОИК кои членове не са се явили.

Ако до един час не се явят липсващите членове на СИК, ОИК назначава необходимия брой членове от резервите. Когато отсъства член на ръководството на СИК или цялото ръководство, ОИК назначава някой от членовете на съответната длъжност (и).

Когато са налице поне половината от членовете на СИК, включително новоназначените, изборното помещение се отваря и започва подготовка за откриване на изборния ден.

Председателят на СИК приканва присъстващите да заемат местата си (Вижте раздел III. Кой има право да присъства в изборното помещение.) Председателят или определен член на СИК проверява личните карти и документите, които удостоверяват правото им да присъстват (акредитациите). Председателят на СИК информира присъстващите за правата и задълженията им, включително задължението да носят отличителните си знаци. Добра практика е да се обявяват гласно дейностите, които СИК извършва на този етап.

Подготовка за начало на гласуването

1. Председателят на СИК проверява наличието на бюлетините и другите изборните книжа и материали, както и дали избирателните кутии и кутията за отрязъците от бюлетините са празни и изправни.
2. Председателят на СИК проверява целостта на плика с печата на СИК, изважда печата и го наранява/ маркира по начин, който да направи печата уникален. За това се съставя протокол – [Приложение № 78-МИ](#) от изборните книжа за местните избори и [Приложение № 63-НР](#) за националния референдум, който

съдържа не по-малко от 3 отпечатъка, направени с маркирания вече печат. Протоколът се подписва от членовете на СИК.

След маркирането на печата на СИК той не бива да бъде изнасян от изборното помещение, да бъде полаган на каквито и да било други повърхности, освен на бюлетините, протоколите и книжните ленти за опаковане.

3. След проверката, при която на присъстващите е показано, че избирателната кутия и кутията за отрязъци са изправни и празни, те се затварят и запечатват с хартиени ленти, на които се полагат печатът на СИК и подписите на присъстващите членове. Лентите трябва да се поставят от всички страни по начин, който не позволява отварянето на избирателната кутия без да се наруши целостта им.
4. Определят се функциите на членовете на СИК и се записват в решение на комисията.

След извършване на горните действия председателят на СИК обявява изборния ден за открит.

VI. Действия при гласуване

Достъп на избирателите в изборното помещение.

Избирателите се допускат един по един, като с предимство се ползват майките с малки деца, бременните жени, хората с увреждания и възрастните.

Членът на СИК, който поканва избирателя в изборното помещение, го насочва към член, който работи с избирателния списък.

Бюлетина за гласуване

В изборите за общински съветници и кметове използваме отделни бюлетини за всеки вид избор. Бюлетината е бяла и непрозрачна, с уникален пореден номер и полиграфическа защита. В горната част на всяка бюлетината е изписано наименованието общината и номера на избирателния район.

Бюлетините за кметове на общини, кметове на райони (в градовете с районно деление – София, Пловдив и Варна) и кметове на кметства се различават от бюлетините за избор на общински съветници. Причината за това е възможността избирателят да гласува с преференция (предпочитание) и така да повлияе подреждането на листата.

Бюлетината за [кмет на община](#), [кмет на район](#), [кмет на кметство](#) е в списъчен вид – отляво са изписани имената на партиите, коалициите от партии и независими кандидати; в средата на бюлетината, срещу всяка партия в квадратче е изписан съответния номер; а в дясната част са изписани имената на съответния кандидат за кмет.

[Образец на бюлетина за кмет на община](#)

[Образец на бюлетина за кмет на район](#)

[Образец на бюлетина за кмет на кметство](#)

За да гласува избирателят, е необходимо да отбележи квадратчето с номера на избрания кандидат, **само със знак „X“ или „V“ и с химикал пишещ със син цвят.**

Бюлетината за избор на общински съветници в лявата си част представлява списък с имената на партиите, коалициите и независимите кандидати, като пред всяко от тях е поставено квадратче с номер. За да гласува избирателят, е необходимо да отбележи квадратчето с номера на избраната от него кандидатска листа, **само със знак „X“ или „V“ и с химикал пишещ със син цвят.** В дясната част на бюлетината е предвидено да бъде отразено предпочитанието (преференцията) на избирателя към конкретен кандидат от избраната вече кандидатска листа. Поредните номера на кандидатите са вписани в кръгчета и поставяйки **знак „X“ или „V“** в едно от тях, избирателят отбелязва предпочитанието (преференция) си.

[Образец на бюлетина за избор на общински съветници](#)

Бюлетините са подредени в кочани. Всяка има сериен номер, отпечатан върху кочана и върху отрязък на лицевата страна, в долния десен ъгъл на самата бюлетина. **Отрязъкът трябва да бъде отстранен от СИК ПРЕДИ пускането на**

бюлетината в избирателната кутия. Кочанът, бюлетината и отрязъкът са отделени с перфорация.

На гърба на бюлетината са обозначени места за поставяне на печата на СИК.

Гласуването за националния референдум се извършва с бяла бюлетина, която се поставя в плик след като избирателят отбележи своето предпочитание. Всяка бюлетина съдържа:

- надпис „Национален референдум“;
- въпроса, на който гласоподавателите трябва да отговорят;
- срещу въпроса има две хоризонтално поставени оградени полета с надписи „Да“ и „Не“ в тях.

Думите „Да“ и „Не“ се изписват с еднакъв едър шрифт.

Образец на бюлетината за референдум

За да гласува избирателят, е необходимо да отбележи квадратчето с избрания от него отговор (Да или Не), **само със знак „X“ или „V“ и с химикал пишещ със син цвят.**

Идентификация на избирателя и допускане до гласуване

Единствените документи, с които избирателят може да се представи пред СИК, са:

- Лична карта;
- Зелен паспорт – за родените до 31.12. 1931 година;
- Учениците и студентите, когато гласуват в националния референдум в секция по избор в населено място, различно от постоянния им адрес, са длъжни да представят и ученическа или студентска книжка, заверена от учебното им заведение за съответната учебна година или семестър. [Чл. 241 (1), т. 2; чл. 263 (4)]

Когато личната карта или паспортът са с изтекъл срок, повредени, изгубени или откраднати, избирателят се допуска до гласуване, ако представи удостоверение със снимка от МВР, че е в процес на издаване на лични документи. [чл.263 (1)] Върху удостоверението член на СИК отбелязва „Гласувал“, датата и номера на секцията. [Чл. 264, (5)]

Член на СИК установява самоличността на избирателя като извършва следното:

- Намира името му в избирателния в списък. Сравняват данните от документа за самоличност с тези от избирателния списък (това са трите имена и постоянният адрес), без да ги чете на глас.
- Вписва в избирателния списък единния граждански номер (ЕГН), вида и номера на документа за самоличност, без да ги чете гласно.
- Задържа документа на избирателя, докато той упражнява правото си на глас и се подпише в избирателния списък.

Процедура на гласуване

Местни избори

След удостоверяване на самоличността на гласоподавателя и вписването на неговите данни в избирателния списък член на СИК отделя по една бюлетина от кочаните с бюлетините за общински съветници и с бюлетините за кмет на община/район/кметство, полага печат на гърба на всяка от тях и ги предоставя на избирателя за гласуване. **Забранено е да се откъсват бюлетини от кочана предварително и да се полага печатът на СИК на гърба им освен в момента на подаването на бюлетината на избирателя.**

Отделянето на бюлетината от кочана трябва да става внимателно, за да се избегне повреждане около перфорацията. Бюлетината се разгъва и се проверява дали е по образец, дали е празна и за фабрични дефекти. Ако бюлетината не е отпечатана съгласно утвърдения образец или е попълнена, или има зацапвания, или механични увреждания, СИК я отделя и написва върху гърба ѝ „унищожена“.

След като членът на СИК и избирателят се уверят, че от всеки тип бюлетината е само една, че не е попълнена и отговаря на образца, членът на СИК полага печат на обособеното за това място на гърба на бюлетината и я подава на избирателя. **Добра практика е членът на СИК да покаже как се стъва бюлетината, така че преди пускането в избирателната кутия да може да се положи вторият печат на СИК и да се отдели контролният отрязък със серийния номер, без да се види как избирателят я е отбелязал.**

За да бъде действителен гласът за партия, коалиция или независим кандидат, избирателят поставя знак X или ✓ със син химикал само в едно от квадратчетата в лявата страна на бюлетината с номерата на кандидатските листи. След това ако желае да изрази преференция за кандидат от избраната вече листа, отбелязва неговия номер в дясната част на бюлетината – само с един син знак X или ✓. Всякакви други допълнителни знаци и дописвания ще направят гласа недействителен.

Избирателят влиза в кабината за гласуване, отбелязва вота си върху бюлетината, стъва я така, че да се вижда отрязъкът със серийния номер и излиза със стъната бюлетина.

В кабината може да има само един избирател!

След като упражни правото си на глас избирателят излиза от кабината със стънатите бюлетини и ги подава на член на комисията, който сверява дали номерата върху бюлетините съответстват на номер в съответния кочан, поставя втори печат на оказаното място и подава бюлетините на избирателя, за да ги пусне в урната.

След това полага подпис срещу името си в избирателния списък, получава личните си документи и напуска помещението.

- Забранено е да се разгъва бюлетината при откъсване на отрязъка.
- Не се допуска избирателят да пусне бюлетината в урната, без да е положен върху нея втори печат и без да е отделен контролният отрязък.

При несъответствие на серийните номера бюлетината (бюлетините) се обявява за недействителна и това се отбелязва на гърба ѝ, без да се разгъва. В графата „Забележки“ на избирателния списък се отбелязва „Бюлетина по чл. 265, ал. 5 от ИК“. **Избирателят не се допуска да гласува отново.**

Референдум

След удостоверяване на самоличността на гласоподавателя и вписването на неговите данни в избирателния списък член на СИК подава **бюлетина и непрозрачен плик за гласуване в националния референдум.**

Гласоподавател, който желае да гласува и в националния референдум, и в изборите за общински съветници и кметове, получава от СИК всички видове бюлетини и влиза в кабината с всички бюлетини наведнъж

За да бъде действителен гласът при гласуване в националния референдум, избирателят поставя знак **X** или **✓** със син химикал в едно от квадратчетата, с избрания от него отговор на въпроса - ДА или НЕ. След това избирателят поставя бюлетината в плика. Всякакви други допълнителни знаци и дописвания ще направят гласа недействителен.

След като направи своя избор избирателят излиза от кабината, пуска плика с бюлетината в кутията за гласуване в националния референдум, подписва се в списъка за гласуване в националния референдум (и в списъка за местните избори ако е гласувал) и получава обратно документа си за самоличност.

Действия при сгрешена бюлетина

Избирател, който сгреша при поставянето на знака, изразяващ неговия вот, може да върне сгънатата сгрешената бюлетина (бюлетини) и да получи нова. Това право се предоставя на избирателя само веднъж.

Без да се разгъва, на гърба на върната бюлетината се изписва "СГРЕШЕНА", подпечатва се с печата на СИК и се подписва от председателя, секретаря и член на комисията, предложени от различни партии и коалиции. Бюлетината се отделя настрана.

Забрани и действия при нарушаване на забраните

1. Общи забрани

- Забранява се предварителното раздаване на изборни книжа и материали.
- Забранява се изнасянето на избирателните кутии, избирателните списъци, печата на СИК и бюлетините извън изборното помещение след приемането им от СИК в предизборния ден, по време на гласуването и при преброяването на гласовете.
- Забранява се изнасянето на бюлетини от избиратели извън изборното помещение.

- Забранява се гласуване извън изборното помещение, освен при гласуване с подвижна избирателна кутия.
 - Забранява се присъствието на други лица, освен гласуващи в момента избиратели, на разстояние по-малко от три метра от кабината за гласуване, когато в нея има избирател.
2. Забрани за вписване в бюлетината на специални символи
- Вписването в бюлетината на специални символи като букви, цифри или други знаци прави гласа недействителен.
 - Върху кочана също не бива да се вписват каквито и да било символи като букви, цифри или други знаци.
3. Забрана за заснемане на вота
- Забранява се използването на мобилни телефони, фотоапарати или друга възпроизвеждаща техника с цел заснемане на начина на гласуване. При нарушаване на забраната СИК обявява бюлетината за недействителна, изписва върху нея текст „НЕДЕЙСТВИТЕЛНА ПО чл. 227“ и същото обстоятелство се отбелязва в графа "Забележки" на избирателния списък. Избирателят не се допуска повторно до гласуване.
4. Забрана за показване на начина на гласуване
- Забранява се след попълване на бюлетината и преди пускането ѝ в избирателната кутия избирателят да я разгъва и да показва как е гласувал. При нарушаване на тази забрана СИК обявява бюлетината за недействителна, изписва върху нея „НЕДЕЙСТВИТЕЛНА ПО чл. 228“ и отбелязва това обстоятелство в графа "Забележки" на избирателния списък. Избирателят не се допуска повторно до гласуване.

Бюлетините, които са унищожени, стрешени и върнати или недействителни поради нарушаване на забрани не се пускат в избирателната кутия и не се смесват с бюлетините от кутията след отварянето ѝ. Те се описват в протокола на СИК

За удобство при боравенето с тази терминология ползвайте следната таблица.

Стрешени	Стрешени и върнати от избирателя. Избирателят има право на нова бюлетина. (чл. 267)
Унищожени	- ползвани за образец пред изборното помещение; - бюлетини с фабричен дефект или повредени при отделянето от кочана – такава бюлетина не се дава на избирателя.
Недействителни:	
недействителни бюлетини по чл. 427, ал. 6	несъответствие на номера на бюлетината, която е попълнил избирателят, на номер от кочана, от който е откъсната бюлетината

недействителни бюлетини по чл. 227	Заснет вот
недействителни бюлетини по чл. 228	Показан вот
недействителни бюлетини по чл. 265, ал. 5	Несъответствие на серийния номер от отрязъка спрямо серийния номер от кочана

Гласуване с придружител

Избирател с увредено зрение или със затруднения в придвижването, което не му позволява да гласува сам, може да поиска помощта на придружител.

Разрешението се дава от председателя на СИК. При оспорване на това решение от член на СИК, въпросът се решава с гласуване в комисията. При наличие на разрешение придружителят трябва да удостовери самоличността си с лична карта. В графа „Забележки“ на избирателния списък се записват трите имена и ЕГН на придружителя; тези данните се записват и в Списъка на придружителите, където придружителят се подписва след гласуването. След приключване на гласуването този списък се подписва от председателя и секретаря на СИК.

Ако избирателят е с увреждане, което не му позволява да се подпише срещу името си в избирателния списък, член на СИК отбелязва „гласувал“ и се подписва. Това обстоятелство се описва в графата „Забележки“.

Не могат да бъдат придружители следните лица:

- членове на СИК;
- представители на партия, коалиция от партии или инициативен комитет;
- застъпници;
- наблюдатели;
- лице, което е било вече придружител на двама други избиратели.

Неграмотността не е основание за гласуване с придружител.

След приключване на гласуването в края на изборния ден и преди отварянето на избирателната кутия председателят и секретарят на СИК се подписват под името на последния избирател, който е вписан в допълнителната страница на избирателния списък.

VII. Закриване на изборния ден и подготовка за броенето – преди отварянето на урната

Гласуването приключва в 19.00 часа. Ако в този момент пред изборното помещение чакат избиратели, председателят и секретарят на СИК установяват техния брой и събират документите им за самоличност. Само тези избиратели се допускат да гласуват след 19.00 часа, но не по-късно от 20.00 часа. (Изборен кодекс, чл.220)

След като и последният избирател напусне изборното помещение, председателят на СИК обявява изборния ден за приключил. (чл. 270 (1))

Право да присъстват имат: кандидати за общински съветници, кмет на община/район/кметство, по един застъпник от всяка листа, по един представител на партия/коалиция/инициативен комитет, по един представител на инициативен комитет/партия/коалиция, регистрирани като поддръжници на тезата „ДА“ и алтернативната теза „НЕ“ по въпроса на референдума, по един наблюдател от организация, по един регистриран анкетър от социологическа агенция, представители на средствата за масово осведомяване.

На присъстващите се осигурява пряка видимост при преброяването на гласовете. Преброяващият гласовете съобщава на висок глас резултатите, които установява.

Присъстващите са длъжни да спазват реда в помещението, да следват указанията на председателя и да не се намесват в работата на СИК.

Само СИК е компетентна да установи кой глас е действителен или не!

Преди да започне да преброява гласовете, СИК определя с решение кой от членовете ѝ ще има достъп до бюлетините и ще брое, кой ще попълва протокола, кой ще опакова бюлетините и книгата и т.н.

Кутията с отрязъци от бюлетините със серийните номера се отстранява от масата, а след приключване на броенето, се прибира в чувала заедно с бюлетините и другите книга и материали.

Протоколите на СИК

Протоколите за всеки вид избор – за общински съветници, кмет на община, кмет на район кмет на кметство и за националния референдум са създадени в чернова и белова.

Беловата на всеки протокол се състои от отделни листове, всеки от които е отпечатан на химизирана хартия в три екземпляра. Всеки лист съдържа две страници, номерирани последователно. В долния десен ъгъл на всяка страница от протокола са отпечатани уникален фабричен номер и два черни правоъгълника.

На всеки ред от протокола са дадени указания за попълването му, които СИК трябва да следва стриктно.

[Образец на протокол на СИК за избиране на ОБЩИНСКИ СЪВЕТНИЦИ](#)

[Образец на протокол на СИК за избиране на кмет на ОБЩИНА/РАЙОН/КМЕТСТВО](#)

[Образец на протокол на СИК – РЕФЕРЕНДУМ](#)

СИК започва работа с Част I от черновата на протокола. Беловата не бива да се използва за подложка при писане, защото е на химизирана хартия.

Протоколи за избор на общински съветници и кметове

Протоколите за избор на общински съветници и кметове в първата си част трябва да бъдат попълнени по идентичен начин и предоставят обща информация. Данните в тази част на протокола се попълват **преди отварянето на избирателните кутии**.

В **буква А**, Част I, се вписва броят на регистрираните кандидатски листи.

Буква Б – отбелязва се броят на бюлетините, получени от СИК предния ден според протокола за приемане и предаване на изборните книжа и материали.

Точка 1 – брой избиратели според избирателния/те списък/ци при предаването му/им на СИК. Броят на избирателите по точка 1 трябва да е равен на сумата от числата по букви "а" (Избирателен списък – част I) и "б" (Избирателен списък – част II).

Точка 2 – СИК преброява избирателите, вписани в допълнителната страница на избирателния списък (под чертата).

Точка 3 – СИК определя броя на всички гласували според подписите в списъка, включително подписите в допълнителната страница (под чертата). На този етап е поставена и първата контрола в протокола: Числото по т. 3 трябва да е равно на числото по т. 6 и да е по-малко или равно на сумата от числата по т. 1 и 2.

Точка 4 – приложения към избирателния списък. Описват се само приложенията към избирателния списък удостоверения:

- а) удостоверения по чл. 40, ал. 1 от Изборния кодекс за това, че не е налице или е отпаднало основанието за включването на избирател в списъка на заличените лица;
- б) декларации, подадени от лицата, вписани в допълнителната страница (под чертата)

Следващата стъпка е да се преброят и опаковат бюлетините, останали **извън урната** – **точка 5** на протокола:

- а) брой на неизползваните бюлетини;
- б) брой на унищожените бюлетини. Това са бюлетините, унищожени от СИК при някое от следните обстоятелства:
 - използвани като образци пред изборното помещение;
 - повредени при отделянето на бюлетината от кочана;
 - повредени по друг начин и станали неизползваеми – например бюлетини с фабричен дефект;

- в) недействителни бюлетини по чл. 427, ал. 6|чл. 265, ал. 5 от Изборния кодекс – с несъответствие на серийния номер от отрязъка спрямо серийния номер от кочана;
- г) недействителни бюлетини по чл. 227 – със заснет вот;
- д) недействителни бюлетини по чл. 228 – с показан вот;
- е) стрешените бюлетини по чл.267, ал.2 – които избирателят е попълнил погрешно и е върнал, преди да поиска нова бюлетина.

След преброяването и описването им всички бюлетини по тази точка се опаковат поотделно, запечатват се с хартиени ленти на пакети по видове и се отстраняват от мястото за броене.

Протокол за провеждане на национален референдум

Точка 1 – брой на гласоподавателите според избирателния списък – сумата от гласоподавателите в избирателния списък и вписаните в допълнителната страница (под чертата) :

Точка 2 – брой на гласувалите според положените в избирателния списък подписи

Преди отваряне на кутията СИК преброява и установява числото на бюлетините по чл. 227, 228 и 267 от ИК. Общият брой на тези бюлетини се вписва в т. 4 на черновата на протокола – [Приложение № 69-НР](#) от книгата за референдума. Тези бюлетини се опаковат отделно и се отстраняват от масата.

Полезно е на този етап да се препоредят масите така, че да се осигури достатъчна работна повърхност за сортирането на бюлетините от урните и добра видимост за всички присъстващи. От масата за броене се отстраняват всички вещи освен урните и черновите листа за записване на резултатите.

Председателят вече може да обяви пред присъстващите, че се пристъпва към отварянето на избирателните кутии и преброяването на гласовете.

VIII. Преброяване на гласовете

След като масата за броене е подготвена, избирателната кутия се отваря, бюлетините се изсипват, разгъват се и се подреждат на купчинки по видове избори – купчинка с бюлетини за кмет на община/район/кметство и купчинка за общински съветници, с лицевата страна надолу. Обичайно на този етап председателят на СИК показва на всички присъстващи, че кутията е празна и я оставя настрана.

Бюлетините от всяка купчинка се преброяват поотделно. Броят на подадените бюлетини за общински съветници се попълва в т. 6 на Приложение № 81-МИ-х-ОС ([Образец на протокол на СИК за избиране на ОБЩИНСКИ СЪВЕТНИЦИ](#)), а броят на подадените бюлетини за кмет на община/район/кметство се попълва в т. 6 на Приложение № 82-МИ-х-К ([Образец на протокол на СИК за избиране на кмет на ОБЩИНА/РАЙОН/КМЕТСТВО](#)).

Точка 6 – СИК трябва да направи проверка на контрола – броят на намерените в избирателната кутия бюлетини (числото по т. 6 от протокола) трябва да е равно на броя на гласувалите избиратели според подписите в избирателния списък (числото по т. 3 от протокола). Втората контрола към точка 6 е проверка дали сумата на недействителните и действителните гласове е равна на числото по т. 6 от този протокол. Броят на действителните и недействителните гласове се отбелязва в точки 7 и 8, затова и проверката се прави след попълването им.

За да бъде установен броят на действителните и недействителните гласове, всички бюлетини се изваждат от избирателната кутия и се подреждат на купчинки действителни гласове и недействителни гласове **за всеки вид избор поотделно**.

Всяка бюлетина, извадена от урната, е един глас за партия, коалиция или независим кандидат (кандидатски листи) – той може да бъде действителен или недействителен. СИК не бива да смесва недействителните гласове (от урната) с унищожените, стрешените и невалидните бюлетини, останали извън нея – последните следва да са вече описани, опаковани и отстранени от мястото за броене.

Когато в избирателната кутия бъде намерен плик с бюлетина за националния референдум, същата се отделя настрана и се отчита при преброяване гласовете за националния референдум.

На този етап СИК проверява само действителни или недействителни са гласовете за кандидатски листи – без значение дали и какви преференции са отбелязани в кръгчетата в дясната част на бюлетината.

ГЛАСЪТ Е ДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО (чл. 437, ал. 2 от ИК):

- бюлетината е по установен образец;
- на гърба на бюлетината са положени два печата на съответната СИК;
- върху бюлетината вотът на избирателя е отбелязан със знак **X** или **✓** с химикал, пишещ със син цвят, само в едно от квадратчетата за гласуване;
- знакът **X** или **✓** не навлиза в квадратче за гласуване за друга листа;

- върху бюлетината няма вписани символи и знаци, като букви, цифри и други знаци;
- когато бюлетината има отклонения, дължащи се на дефекти и грешки при производството, или когато върху нея има механични увреждания или зацапвания, гласът се брои за действителен.

Горните изисквания се отнасят както за бюлетината за общински съветници, така и за бюлетината за кмет на община/район/кметство. Освен в изброените случаи, бюлетината за общински съветници е действителна и когато:

- в бюлетината само в едно от квадратчетата за гласуване за партия, коалиция и местна коалиция има поставен знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят, и само в едно от кръгчетата за отбелязване на предпочитание (преференция) има отбелязване със същите знаци и химикал;
- гласът е действителен за кандидатската листа, независимо че не е отбелязано предпочитание (преференция) за кандидат от листата на партията или коалицията, за която е гласувано;
- в бюлетината само в едно от квадратчетата за гласуване за партия или коалиция има поставен знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят, независимо че е отбелязано повече от едно предпочитание (преференция) със същите знаци и химикал – приема се, че бюлетината не съдържа предпочитание (преференция). Тази бюлетина е действителна за избраната кандидатска листа.

Когато в избирателната кутия бъде намерена бюлетина, отговаряща на изброените по-горе изисквания за действителност на гласа, но не е откъснат долният десен ъгъл с поредния номер на бюлетината в кочана, гласът се брои за действителен, ако номерът на бюлетината съвпада с някой от номерата в кочаните, от които са откъсвани бюлетините в тази избирателна секция.

По действителността на вота трябва да се вземе писмено решение, в което да се опише поредният номер на бюлетината, както и трите имена на члена на комисията, който е отговарял за откъсване на отрязъците с фабричните номера от бюлетините.

ГЛАСЪТ Е НЕДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО (чл. 437, ал. 3 от ИК):

- бюлетината не е по установения образец;
- на гърба на бюлетината не се съдържат два броя печати на съответната СИК;
- в бюлетината има вписани символи, като букви, цифри и други знаци;
- върху бюлетината знакът X или ✓ не е отбелязан с химикал, пишещ със син цвят;
- вотът на избирателя **не е отбелязан** със знак X или ✓;
- върху бюлетината няма отбелязан вот на избирателя за кандидатска листа (в квадратче за гласуване), независимо дали има отбелязване в кръгче за преференции;
- върху бюлетината има отбелязване в квадратчетата пред две или повече кандидатски листи или поставеният знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят, засяга повече от едно квадратче, така че не може да се определи еднозначно вотът на избирателя.

Когато в избирателната кутия бъде намерена бюлетина, отговаряща на изискванията за действителност на гласа, но не е откъснат отрязъкът с поредния номер на

бюлетината в кочана, **гласът се брой за недействителен**, ако номерът на бюлетината **не съвпада** с никой от номерата в кочаните, от които са откъсвани бюлетините в тази избирателна секция. Това обстоятелство се описва и в съответния протокол с изборните резултати.

Действителни и недействителни предпочитания

- липсата на отбелязване за предпочитания (предпочитание) не прави недействителен гласа за партия или коалиция;
- недействителността на вот за предпочитания също не води до недействителност на гласа - той се брой като действителен за отбелязаната кандидатска листа;
- отбелязването на предпочитания (предпочитание), когато е гласувано за независим кандидат, не опорочава вота на избирателя. Гласът е действителен и се брой за независимия кандидат;
- предпочитанията не се зачита и не се брой, ако има отбелязване в повече от едно кръгче. В този случай се брой само гласът за отбелязаната листа.

Изброените по-горе разпоредби на Изборния кодекс са резюмирани в следващия раздел - **IX. Действителни и недействителни гласове**. Там са дадени също графични и таблични примери на различни случаи, които могат да възникнат в изборния ден

Действащият Изборен кодекс въвежда в изборната практика ново понятие - „недействителен глас по кандидатски листи“.

Когато в бюлетината има отбелязване в квадратчето за една листа, но бюлетината не отговаря на останалите изисквания за действителност (не е по образец, не е гласувано с установения в закона знак, няма два печата на гърба от съответната СИК или са добавени специални символи - букви, цифри и други знаци), е налице недействителен глас за кандидатската листа.

Броят на недействителните гласове за съответните листи се вписва в т. 9 от протокола срещу наименованието на съответната партия, коалиция или името на независимия кандидат в колоната „Недействителни гласове“.

Броят на бюлетините, върху които няма отбелязване за нито една листа (празна бюлетина) или са зачертани всички листи, или е гласувано за повече от една листа, се вписва в най-долния ред на колоната „Недействителни гласове“ по т. 9 от протокола.

Броят на действителните гласове, подадени за отделните кандидатски листи, се вписва в т. 9 от протокола, на реда срещу наименованието на съответната партия, коалиция или името на независимия кандидат в графа „Действителни гласове“.

Поради тази уникална особеност на новото българско изборно законодателство Методическите указания на ЦИК за секционните избирателни комисии предвиждат сортирането на гласовете като действителни и недействителни и по кандидатски листи да става едновременно.

На всяка бюлетина СИК ще погледне в кое квадратче за партия, коалиция или независим кандидат има поставен знак. Съответно бюлетините се подреждат в два реда купчинки: действителни гласове по купчинки за всяка кандидатска листа и недействителни гласове – също на купчинки по кандидатски листи. При недействителните ще има още купчинка – с бюлетините, в които изобщо няма поставен знак (празни), или е отбелязана повече от една листа или са зачертани всички листи. Тоест това са недействителни гласове „изобщо“, които не могат да бъдат отнесени към никоя партия, коалиция или независим кандидат.

След като всички бюлетини от избирателната кутия са сортирани, СИК ще преброи по колко са във всяка купчинка и ще впише числата в т. 9 на протокола – „Разпределение на гласовете по кандидатски листи“. Тук срещу всяка листа се вписват в съответната колона действителните и недействителните гласове, подадени за нея, като в колоната за недействителните гласове има допълнителен ред – за гласовете, които са недействителни „изобщо“.

Третата стъпка е определянето на общия брой действителни и недействителни гласове.

Установява се броя на действителните и броя на недействителните гласове и се вписват в протокола. В т. 7 се отбелязва броят на недействителните гласове; в т. 8 – броят на действителните гласове.

Установяването на действителните и недействителните гласове за всеки вид избор се извършва поотделно, като първо се преброяват гласовете, подадени за кмет на община/район/кметство.

За да се установи броя на действителните и недействителните гласове, извадените от избирателната кутия бюлетини се подреждат на купчинки действителни гласове и недействителни гласове за всеки вид избор поотделно.

Когато в избирателната кутия бъде намерен плик с бюлетина за националния референдум, същата се отделя настрана и се отчита при преброяване гласовете за националния референдум.

Всички действителни гласове по кандидатски листи (които се отбелязват в т. 9 – колона „Действителни гласове“) се сумират и резултатът се вписва в т. 8 на протокола.

Аналогично, всички недействителни гласове (които се отбелязват в т.9 – колона „Недействителни гласове“) се сумират и резултатът се отбелязва в т. 7 на протокола.

На този етап се прави проверка по контрола дали сумата от числата по т. 9, колона „Действителни гласове“ е равна на числото по т. 8 от протокола, както и дали сумата от числата по т. 9, колона „Недействителни гласове“ е равна на числото по т. 7 от протокола.

Когато действителността или недействителността на някой глас е оспорена, СИК взема решение за това дали гласът е действителен или недействителен, за което се съставя протокол (чл. 438, ал. 3 от ИК). На гърба на бюлетината се отбелязва

номерът на решението, основанието за недействителност и се полагат подписи от председателя и секретаря на СИК. Протоколът по чл. 438, ал. 3 от ИК се прилага към протокола на СИК с изборните резултати.

Четвъртата стъпка е преброяването на индивидуалните предпочитания (преференции).

1. След установяване броя на действителните гласове, подадени за всяка листа, се пристъпва към преброяване на преференциите (предпочитанията) за всеки един от кандидатите по листи.

За целта се използват бланки-чернови за отразяване на резултатите от преброяването на преференциите (предпочитанията).

2. Преброяването на предпочитанията (преференциите) се извършва последователно по листи на партии и коалиции по реда на отпечатване в бюлетината. Председателят или член на СИК, определен с решение, взема бюлетина от купчинката с действителни гласове за съответната партия или коалиция, показва я и обявява поредния номер на кандидата, както и:

а) отбелязаното предпочитание (преференция) или

б) че няма отбелязано предпочитание (преференция) или

в) че е отбелязано предпочитание (преференция) в повече от едно кръгче със знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят.

3. При наличието на предпочитание (преференция) членът на СИК, определен с решение, отбелязва една чертичка срещу името на кандидата, за когото е предпочитанието (преференцията), в бланката – чернова за отчитане на преференции. Във всяка кутийка в бланката – чернова за отчитане на предпочитанията (преференциите) се нанасят последователно пет чертички – четирите вертикални, петата хоризонтална върху тях. Кутийките се запълват последователно.

4. При липса на предпочитание (преференция) или при наличие на отбелязване в бюлетината знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят, в повече от едно кръгче, в бланката чернова се отбелязва чертичка на реда, озаглавен „Действителни гласове без преференции“. Чертичките се групират по същия начин.

Под „действителни гласове без преференции“ се разбира бюлетина, намерена в кутията за гласуване, върху която вотът на избирателя е отразен със знак X или ✓ само върху едно от квадратчетата за гласуване, бюлетината отговаря на всички останали изисквания за действителност, в нито едно от кръгчетата няма отбелязан знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят или в повече от едно кръгче е поставен знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят.

5. След установяване на начина на гласуване с предпочитания (преференции) се преброяват чертичките, отразени срещу името на всеки един от кандидатите, както и чертичките, отразени на реда, озаглавен „Действителни гласове без преференции“. Получените числа се вписват в бланката-чернова за отчитане на преференциите (предпочитанията) в колона „Общо“.

6. След преброяването на всички подадени предпочитания (преференции) за всеки от кандидатите от всички листи под номера на всеки кандидат от съответната листа в - т. 10 на лист 2 от протокола на СИК се вписват получените за него преференции. В графа „Без“ се пренася числото от графа „Без“ от бланката-чернова за преброяване на преференциите.

7. Преди пренасяне на броя на предпочитанията (преференциите) от бланката-чернова за преброяване на предпочитанията (преференциите) в протокола на СИК - т. 10 на лист 2, се извършва проверка дали общият брой на разпределените по кандидати предпочитания (преференции), сумирани с числото в графа „Без“, съответства на броя на действителните гласове за съответната кандидатска листа съгласно отбелязването по т. 9, колона „Действителни гласове“ на лист 1 от черновата на протокола на СИК.

Контролата се извършва, като се сумират броят на предпочитанията (преференциите) за всеки един от кандидатите в колона „Общо“ с броя на действителните гласове без предпочитания (преференции) - колона „Общо“ от бланката чернова.

8. Попълване на протоколите

Пренасят се внимателно данните от черновата на протокола ред по ред. В буква „В“ се описват спорове по действителността на гласовете, какви решения са взети по тях. В края на протокола се отбелязват жалби или заявления, постъпвали до СИК и какви решения е взела СИК по тях. Всички жалби се описват и прилагат към протокола. Всички членове на СИК подписват протокола и се отбелязва в колко часа е станало това.

Член на СИК няма право да откаже да подпише протокола. Член на СИК, неподписал протокола без уважителни причини, носи административнонаказателна отговорност.

За да се извършат коректно всички гореописани процедури е необходимо за всяка партия или коалиция гласовете, подадени за нея, се сортират на толкова купчинки, колкото са имената на кандидатите, регистрирани в листата. Удобно би било купчинките да се номерират с цифрите от 1 до колкото кандидати има в листата плюс купчинки за бюлетини без отбелязана преференция или с невалидна преференция.

Подходящо е броенето да се извършва по възходящ ред на номерата, с които партиите и коалициите са изписани на бюлетините. За да се освободи място за сортирането, купчинките бюлетини за отделните листи могат да се свият на рула или да се сложат по друг подходящ начин, но е редно да останат достъпни за наблюдение.

Преброяване на гласовете, подадени в националния референдум

Председателят или определен с решение на комисията неин член отваря кутията за гласуване в националния референдум. Определеният с решение на комисията член вади пликoвете един по един. Пликoвете са нареждат на купчинки и се преброяват. Числото им се вписва в т. 3 от черновата на протокола - [Приложение № 69-НР](#).

При наличие на бюлетини без плик, те се отделят на отделна купчинка, преброяват се и числото им се въвежда в т. 4 на черновата на протокола. **Броят на празните пликосе се събира с броя на останалите видове недействителни гласове и полученото число се въвежда в т. 8 на протокола.**

След това пликосете се отварят един по един, изваждат се бюлетините. При наличие на празен плик, той се отстранява и върху него се надписва „празен плик“. Бюлетините се разделят на три купчинки:

- действителни гласове (бюлетини) с отговор „ДА“;
- действителни гласове (бюлетини) с отговор „НЕ“;
- недействителни гласове (бюлетини) .

Трите купчинки с бюлетини се преброяват поотделно и получените числа се вписват съответно в т. 6, 7 и 8 на черновата на протокола.

ГЛАСЪТ Е ДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО БЮЛЕТИНАТА: е намерена в плик; е по установения образец; не е зачертана изцяло, така че може да се установи волята на избирателя; зачертан е само един отговор и волята на гласоподавателя може да се установи еднозначно.

ГЛАСЪТ Е НЕДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО БЮЛЕТИНАТА: е намерена в кутията без плик (по т. 4 от протокола); не е по образец; зачертана е изцяло; няма зачертан нито един отговор; зачертани са и двата отговора; в които отразената воля на гласоподавателя не може да се установи еднозначно; празният плик е недействителен глас.

В т. 9 на протокола се попълва броят на приложенията към списъка за гласуване в националния референдум, както следва:

- в буква „а“ – брой на удостоверенията по чл. 40 от ИК;
- в буква „б“ – брой на удостоверенията за гласуване в определено място.

В т. 10 на протокола се описват декларациите, приложени към списъка за гласуване в националния референдум, подадени от лицата, вписани в допълнителната страница (под чертата) – [Приложение № 16-НР](#) и [Приложение № 53-НР](#) от книгата за референдума;

След като черновата бъде попълнена и са удовлетворени всички контроли по протокола са се пристъпва към попълване на беловата на протокола на СИК.

IX. Действителни и недействителни гласове (чл. 437)

Всяка бюлетина, извадена от урната (за референдума – всеки плик, изваден от урната е равен на един глас), е един глас за партия, коалиция или независим кандидат (кандидатски листи) – той може да бъде действителен или недействителен. Не смесвайте недействителните гласове (от урната) с унищожените и невалидни бюлетини, останали извън нея.

Върху всяка бюлетина с действителен глас за листа за общински съветници може да има изразено валидно или невалидно предпочитание (преференция) за индивидуален кандидат от съответната листа.

За да бъде гласът действителен, трябва да са изпълнени ВСИЧКИ от изброените по-долу условия.

1. Това трябва да е официалната бюлетина на Централната избирателна комисия (**бюлетина „по образец“**). Не е пречка, ако по нея има фабрични дефекти, увреждания или зацапвания. На гърба ѝ трябва да има **два печата на СИК**.
2. Да липсват „специални символи“, тоест всякакви букви, цифри, зачертавания или знаци освен **X** или **✓**, нанесени със син цвят, и то само в квадратчетата с номерата на кандидатските листи или с номерата на кандидатите
3. В лявата част на бюлетината с названията на партиите, коалициите и инициативните комитети (кандидатски листи) трябва да има един и само един знак **X** или **✓**, нанесен със син химикал в едно квадратче с номера на листа. Няма значение дали е отбелязана преференция в дясната част на бюлетината.
4. Синият знак **X** или **✓** трябва да е поставен така, че да е ясна волята на избирателя. Например намерението на избирателя е ясно, ако знакът **X** или **✓** излиза извън квадратчето за дадена листа, но не навлиза в друго квадратче.

ГЛАСЪТ Е ДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО (чл. 437, ал. 2 от ИК) :

1. бюлетината е по установен образец;
2. на гърба на бюлетината са положени два печата на съответната СИК;
3. върху бюлетината вотът на избирателя е отбелязан със знак **X** или **✓** с химикал, пишещ със син цвят, само в едно от квадратчетата за гласуване;
4. знакът **X** или **✓** не навлиза в квадратче за гласуване за друга листа;
5. върху бюлетината няма вписани символи и знаци, като букви, цифри и други знаци;
6. когато бюлетината има отклонения, дължащи се на дефекти и грешки при производството, или когато върху нея има механични увреждания или зацапвания, гласът се брои за действителен.
7. Горните изисквания се отнасят както за бюлетината за общински съветници, така и за бюлетината за кмет на община/район/кметство. Освен в изброените случаи, бюлетината за общински съветници е действителна и когато:

- в бюлетината само в едно от квадратчетата за гласуване за партия, коалиция и местна коалиция има поставен знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят, и само в едно от кръгчетата за отбелязване на предпочитание (преференция) има отбелязване със същите знаци и химикал;
- гласът е действителен за кандидатската листа, независимо че не е отбелязано предпочитание (преференция) за кандидат от листата на партията или коалицията, за която е гласувано;
- в бюлетината само в едно от квадратчетата за гласуване за партия или коалиция има поставен знак X или ✓ с химикал, пишещ със син цвят, независимо че е отбелязано повече от едно предпочитание (преференция) със същите знаци и химикал - приема се, че бюлетината не съдържа предпочитание (преференция). Тази бюлетина е действителна за избраната кандидатска листа.

Ако дори едно от тези изисквания не е изпълнено, гласът е недействителен.

Вижте графичните примери в края на този раздел за различни видове отбелязвания, при които гласът е действителен или недействителен.

Валидност на преференциите

Когато бюлетината съдържа действителен глас за партия или коалиция, преференцията за кандидат от избраната листа е действителна ако: в дясната част на бюлетината има знак X или ✓, нанесен със син химикал само в едно от кръгчетата с поредни номера поставен така, че да е еднозначно изразено предпочитанието на избирателя.

За да определите действителен ли е гласът за листа и за индивидуален кандидат при различни възможни случаи, използвайте таблицата по-долу.

N	Отбелязване в бюлетината	Какво се брои и какво не
1	Неясен знак или повече от един знак за листа (със или без знак за преференция)	Гласът не се брои – нито за листа, нито за кандидат.
2	Липсва знак за листа, има ясен знак за индивидуален кандидат.	Гласът не се брои.
3	Ясен знак за листа, липсва знак за индивидуален кандидат (в случая за общински съветници)	Гласът се брои само за листата.
4	Ясен знак за листа, неясен знак или повече от един знак за индивидуален кандидат (в случая за общински съветници)	Гласът се брои само за листата.
5	Ясен знак за листа, знак за индивидуален кандидат с номер извън реалната кандидатска листа (в случая за общински съветници)	Гласът се брои само за листата.
6	Ясен знак за листа – инициативен комитет, знак за кандидат с номер 2 или по-голям в дясната част	Гласът се брои за листата на инициативния комитет, тоест за независимия кандидат.

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – трябва да има само един знак X или ✓
	Име на партия, коалиция или ИК	
	Име на партия, коалиция или ИК	

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – точката е специален символ
---	--------------------------------	--

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – разрешени са само X или ✓
---	--------------------------------	---

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – допълнителното кръгче е специален символ
---	--------------------------------	--

✓ 	Име на партия.....	Недействителен глас – знакът трябва да е в квадратчето (така може да служи като специален символ).
---	--------------------	--

	1	Име на партия, коалиция или ИК	Действителен глас – волята на избирателя е ясна, знакът не засяга квадратче на друга листа.
	2	Име на партия, коалиция или ИК	
	3	Име на партия, коалиция или ИК	

Х. Приключване на дейностите в секцията, опаковане и предаване на изборния материал

Попълване на протокола

Едва след като СИК е попълнила изцяло черновата на всеки вид протокол и членовете са се убедили, че данните са верни и контролите са удовлетворени, се разпечатва една от двете белови на протокола (за всеки вид избор). Вторият екземпляр на беловата на протокола ще се разпечата и употреби само при допускане на грешка.

По форма и съдържание беловата е еднаква с черновата, с която СИК е работила досега. Формулярът (белова) на протокола е в три идентични екземпляра на трипластова индигирана хартия и има полиграфическа защита и фабричен (сериен) номер.

Всеки екземпляр на протоколите е на листа с обособени страници. На първия лист във всички видове протоколи се вписват общите данни за гласуването в секцията и гласовете за партиите, коалициите и инициативните комитети. В протокола за избор на общински съветници се вписват предпочитанията (преференциите) за конкретните кандидати на партиите и коалициите.

Важно!

- При работа с протокола не го разпластявайте (не бива да се отделят еднаквите листи, тъй като са на химизирана хартия). Да не се използва протоколът като подложка за писане.
- Всички данни се вписват С ДУМИ И С ЧИСЛА! Когато числото е 0, се пише „нула“.
- Пликът с протокола не се запечатва.

Член на СИК внимателно пренася данните от черновите на протоколите ред по ред.

В буква „В“ се описва дали е имало спорове по действителността на гласовете, какви решения са взети по тях.

В края се отбелязва какви жалби или заявления са постъпвали до СИК и какви решения е взела СИК по тях. Описват се и се прилагат към протокола всички жалби.

Отбелязва се каква е била обстановката при произвеждането на изборите.

Поправяне на грешки в протокола при попълването му

За да се отстрани грешка, зачертава се грешната цифра или дума с черта така, че да се вижда написаното, и се написват действителните данни. Всеки член на СИК трябва да подпише поправката отстрани. Ако са стгрешени данните и с цифри и с думи, зачертават се и се поправят по описания начин и двете грешки.

В случай че грешката не може да бъде отстранена по този начин, използва се резервният втори формуляр на протокол (изцяло). В такъв случай СИК унищожава стгрешения протокол с надпис "СТГРЕШЕН" и протоколът се подписва от всички членове. Когато предава протокола с резултатите от гласуването, СИК връща на ОИК и стгрешения екземпляр. В ОИК фабричните номера на стгрешения протокол и на

протокола с верните резултати се сверяват с номерата, записани в деня преди изборите в протокола за предаването и приемането на изборните книжа.

При предаването на протокола в ОИК всеки лист ще се сканира. Системата разпознава протоколите по уникалният им номер и черните правоъгълници. Затова ако СИК допусне грешка на един лист от беловата, в никакъв случай не бива да подменя само този лист със съответния лист от резервния втори формуляр.

В този случай при сканирането системата няма да разпознае листа с различни номера и няма да го приеме като част от същия документ. СИК с такъв протокол ще бъде оставена да изчака приемането на всички други протоколи и книжа на останалите СИК в общината. Всички членове на СИК ще бъдат събрани в общинския център и в присъствието на ОИК ще отворят торбата с бюлетините и останалите книжа и материали и отново ще установят резултатите и съставят нов протокол.

Когато и в двата формуляра на протокола бъде допусната грешка, унищожените протоколи се връщат в общинската избирателна комисия, където след сверяване на фабричните им номера СИК ще получи нов формуляр. Това обстоятелство ще се впише в протокола за приемане и предаване на изборните книжа, който се подписва от всички членове на СИК (Чл. 433).

Подписване на протокола

Всички членове на СИК подписват всеки протокол и се отбелязва в колко часа е станало това. Член на СИК няма право да откаже да подпише протокола. Член на СИК, неподписал протокола без уважителни причини, носи административно-наказателна отговорност.

Член, който не е съгласен с отразеното в протокола, го подписва с особено мнение, като посочва в какво се изразява несъгласието му. Мотивите се излагат в писмена форма на отделен лист и се прилагат като неразделна част от протокола. Неподписването на протокола от член на СИК не го прави недействителен. Когато член на СИК е възпрепятстван по уважителни причини да подпише протокола, това се отбелязва, като се посочват и причините. (Чл. 441)

Поправки в протокола след подписването му може да се правят преди обявяване на резултатите от гласуването. Поправката се подписва от всички членове на комисията, като отстрани се пише "поправка". Очевидни фактически грешки може да се поправят и след обявяване на резултата. (Чл. 441)

След подписването председателят обявява резултатите от гласуването за всеки вид избор по партии, коалиции и независими кандидати, както и броя на предпочитанията (преференциите) за всеки кандидат за общински съветник на партия или коалиция.

Получаване на копие от протокола (Чл. 283).

Право да получат заверено копие от протокола имат:

- членовете на секционната избирателна комисия;
- кандидатите, застъпниците и представителите на партиите, коалициите и инициативните комитети;

- наблюдателите.

Копирането се извършва след попълване на всички данни за всеки от протоколите и подписването им от всички членове на СИК и преди предаването на протокола в ОИК.

Копирането се извършва от определен от СИК член само в изборното помещение.

СИК дава възможност на всяко лице, което има право да получи копие от протокола, да сравни дали данните от копието съответстват точно на оригинала. След сравняването и ако копието отговаря точно на оригинала, председателят, заместник-председателят и секретарят на СИК подписват копията на протокола на всяка страница (лист) и полагат печата на комисията.

Копирането се извършва преди да бъде запечатана торбата с материалите на СИК, защото в нея се слага и печатът.

Имената, качеството на лицата и другите данни, получили копие от протокола, се вписват в списък ([Приложение № 87-МИ](#)), който се подписва от председателя и секретаря на СИК.

Опаковане на изборните книжа и материали

След попълване и подписване на беловите на протоколите за всички видове избори и за националния референдум изборните книжа и материали се опаковат поотделно за двата вида избори в отделни пакети, съответно за общински съветници и за кметове и за националния референдум:

- неизползваните бюлетини в пакет с надпис „Неизползвани бюлетини“;
- недействителните бюлетини по чл. 227, 228, 427 и стрешените бюлетини по чл. 267, ал. 2 от ИК в пакет с надпис „Недействителни бюлетини“;
- използваните бюлетини, с които е гласувано, опаковани според установените резултати – действителни и недействителни, и запечатани с лента, подписана от членовете на СИК и подпечатана с печата на комисията;
- унищожените бюлетини;
- черновите на протоколите;
- бланките чернови;
- кочаните от използваните бюлетини;
- пликът с отрязъците от бюлетините;
- протокола за маркиране на печата на СИК;
- приемо-предавателния протокол за избирателния списък;
- неизползваните образци на декларации;
- списъка за вписване на лицата, получили копие от протокола на СИК.

Печатът на СИК се прибира в отделен плик.

Торбата се завързва и запечатва с хартиена лента, върху която членовете на СИК се подписват и отбелязват пълния номер на секцията. Този номер се изписва с маркер и върху самата торба.

Материалите за изборите за общински съветници и кметове и за референдума се поставят в отделни пликове, направени в различни цветове за удобство.

Бюлетините, книгата и материалите от изборите за общински съветници и кметове се опаковат в бяла торба.

Извън тази торба остават:

1. В плик с надпис „Списъци на СИК №...“:

- избирателният списък;
- декларации и удостоверения (приложения към избирателния списък);
- списъкът на заличените лица;
- списъкът за допълнително вписване на придружителите.

Пликът не се запечатва и не се поставя в торбата. Върху плика се изписва пълният номер на секцията.

2. В плик с надпис „Протоколи на СИК № с резултатите от гласуването“:

- попълнените и подписани протоколи на СИК с резултатите от гласуването за общински съветници и за кметове на община/район/кметство ([приложения № 81-МИ-х-ОС](#) и [№ 82-МИ-х-К](#) от изборните книжа);
- протоколът/е с решението/ята на СИК при оспорване действителността или недействителността на някой глас;
- особеното/ите мнение/я на член/ове на СИК, който/ито не е/са съгласен/ни с отразеното/ите в протокола/ите с резултатите от гласуването данни.

Протоколите с резултатите от гласуването не се разпластват. Пликът не се запечатва и не се поставя в торбата. Върху плика се изписва пълният номер на секцията.

3. В плик с надпис „Други протоколи на СИК №...“:

- неизползваните (непопълнени) формуляри за протоколи ([приложения № 81-МИ-х-ОС](#) и [№ 82-МИ-х-К](#) от изборните книжа). Протоколите се поставят, без да се изваждат от плика, в който са предадени на СИК;
- сгрешеният протокол (ако има такъв);
- протоколът за предаване и приемане на изборните книжа и материали, съставен в деня преди изборния ден – приложения [№ 77-МИ/№ 79-МИ](#) от изборните книжа;
- протоколът за предаване на сгрешен/и формуляр/и и приемане на нов формуляр на протокол на СИК (ако е съставен такъв при сгрешени протоколи).

Пликът не се запечатва и не се поставя в торбата. Върху плика се изписва пълният номер на секцията.

Бюлетините, книгата и материалите от изборите за общински съветници и кметове се опаковат в черната торба.

Извън тази торба остават:

1. В плик с надпис „Списъци на СИК №...“:

- списъкът за гласуване в националния референдум;
- декларации и удостоверения (приложения към избирателния списък);
- списъкът на заличените лица;
- списъкът за допълнително вписване на придружителите.

Пликът не се запечатва и не се поставя в торбата. Върху плика се изписва пълният номер на избирателната секция.

2. В плик с надпис „Протоколи на СИК № с резултатите от гласуването“:

- попълнените и подписани протоколи на СИК с резултатите от гласуването ([Приложение № 69-НР](#) от книгата за референдума);
- протоколът/е с решението/ята на СИК при оспорване действителността или недействителността на някой глас;
- особеното/ите мнение/я на член/ове на СИК, който/ито не е/са съгласен/ни с отразеното/ите в протокола/ите с резултатите от гласуването данни.

Протоколите с резултатите от гласуването не се разпластяват. Пликът не се запечатва и не се поставя в торбата. Върху плика се изписва пълният номер на избирателната секция.

3. В плик с надпис „Други протоколи на СИК №...“:

- неизползваните (непопълнени) формуляри за протоколи (Приложение № 69-НР от книгата за референдума). Протоколите се поставят, без да се изваждат от плика, в който са предадени на СИК;
- сгрешеният протокол (ако има такъв);
- протоколът за предаване и приемане на изборните книга и материали, съставен в деня преди изборния ден – Приложение [№ 58-НР/№ 59-НР/№ 62-НР](#) от книгата за референдума;
- протоколът за предаване на сгрешен/и формуляр/и и приемане на нов формуляр на протокол на СИК (ако е съставен такъв при сгрешени протоколи).

Пликът не се запечатва и не се поставя в торбата. Върху плика се изписва пълният номер на избирателната секция.

След въвеждане на данните от гласуването в Изчислителния пункт към ОИК и приемане на протокола на СИК/ПСИК от ОИК в този плик се поставя и екземплярът на протокола на СИК/ПСИК за общинската администрация (третият индигиран екземпляр).

Контролната памет (флаш памет) с данните от машинното гласуване (само за СИК, където е проведено машинно гласуване) не се поставя в торбата.

Копия от подписаните протоколи на СИК, подписани на всеки лист от председателя, заместник-председателя и секретаря и подпечатани с печата на комисията, се

поставят на достъпно място на сградата, в която се намира помещението за гласуване.

Транспортиране на изборните книжа и материали

Веднага след изготвяне на всички протоколи на СИК, но **не по-късно от 24 часа след обявяване края на гласуването**, книжата и материалите се транспортират от секцията (изборното помещение) до ОИК и до общината.

Забранява се на членовете на СИК да пренасят протоколите, бюлетините, изборните книжа и други материали по домовете си или на други места освен в ОИК и в общината.

Председателят или заместник-председателят, секретарят и поне още един член на СИК (от различни партии и коалиции) предават торбите с изборните книжа и материали в общината след предаване на протоколите и списъците на ОИК.

- пликете с надпис „**Протокол на СИК №... с резултатите от гласуването**“, в който са сложени протоколите с изборните резултати на територията на секцията в изборите за общински съветници;
- пликете с надпис „**Списъци на СИК №...**“, в който са сложени: избирателните списъци, по които е проведено гласуването в избирателната секция с приложените към него декларации и удостоверения, списъка на заличените лица и списъка за допълнително вписване на придружителите/съответно за гласуване в националния референдум с приложенията към него и Списъка за допълнително вписва на придружителите в националния референдум;
- пликете с надпис „**Други протоколи на СИК №...**“; в който са сложени: неизползваните формуляри за протоколи на СИК – приложения [№ 81-МИ-х-СО](#) и [№ 82-МИ-х-К](#) от изборните книжа/[Приложение № 69-НР](#), стрешеният протокол/и (ако има такъв/ива), протоколът за предаване и приемане на изборните книжа и материали – [Приложение № 77-МИ](#), съответно [Приложение № 76-МИ](#) или [Приложение № 79-МИ](#) от изборните книжа, съставен в предизборния ден/съответно [Приложение № 58-НР/№ 59-НР/№ 62-НР](#) и протоколът за предаване на стрешен формуляр на протокол – [Приложение № 80-МИ](#) от изборните книжа (ако има такъв), съответно [Приложение № 64-НР](#) от книжата за референдума.

Пликете се предават, без да се запечатват;

- торбите с бюлетините и останалите книжа и материали от изборите за общински съветници и за кметове, съответно от националния референдум.

Тези материали се предават на комисия, определена със заповед на кмета на общината.

Приемане и обработка на секционния протокол от ОИК

1. Председателят или заместник-председателят, секретарят и един член на СИК (от различни партии и коалиции – чл. 444, ал. 1 от ИК) предават на ОИК пликите с надпис „Протоколи на СИК № ... с протоколите с резултатите от гласуването“ за общински съветници и за кметове и от националния референдум и пликите с надпис „Списъци на СИК № ...“ от изборите за общински съветници и за кметове и от националния референдум.
2. Общинската изборителна комисия приема представителите на СИК и проверява секционните протоколи, като сверява фабричните им номера с номерата, вписани в протоколите.
3. Когато ОИК установи очевидни фактически грешки в секционния протокол, тя го връща на СИК за отстраняването им.
4. Секционният протокол се предава на ОИК **НЕРАЗПЛАСТЕН** от председателя или заместник-председателя, секретаря и най-малко един член на СИК, предложени от различни партии и коалиции. Те проследяват точността на въвеждане данните от протокола в изчислителния пункт (ИП) на ОИК.
5. Когато общинската изборителна комисия установи, че фабричният номер на представения протокол не съответства на получен от СИК протокол, както и когато установи съществено несъответствие във вписаните в протокола данни, което не може да се отстрани от тримата приносители на протоколите, в ОИК се събира цялата СИК и заедно с общинската изборителна комисия извършват ново преброяване на гласовете след приемането на протоколите на всички секционни изборителни комисии.
6. При приемане на секционния протокол ОИК издава разписка, която съдържа числовите данни от протокола. Разписката се подписва от представители на ОИК, СИК и ИП.
7. Членовете на СИК, предали секционния протокол на ОИК, поставят разписката до копието от секционния протокол пред секцията.
8. Останалите действия по приемането и обработката на секционните протоколи от ОИК се извършват под ръководството на комисията.
9. Пликите със списъците от гласуването в изборите за общински съветници и за кметове и от гласуването в националния референдум и приложенията към тях се предават от ОИК на ГД „ГРАО“ в МРРБ за извършване проверка за гласуване в нарушение на ИК.